

זכאותם של תלמידים עם מוגבלות לשירותי חינוך מיוחד: סקירת תמונת המצב בארצות הברית ובאירלנד

עדי הרקוביץ-אמיר מריאלה יאבו נורית גדג'

עריכת לשון: רויטל אביב מתוק
עיצוב גרפי: אפרת ספיקר

סקירה זו הוזמנה על ידי משרד החינוך ומומנה בסיועו.

מכון מאירס ג'וינט ברוקדייל

ת"ד 3886 ירושלים 9103702

טלפון: 02-6557400

brook@jdc.org | brookdale.jdc.org.il

ירושלים | סיוון תשפ"ה | יוני 2025

רקע

מתן שירותי חינוך מיוחדים המותאמים לצורכיהם ולרמת תפקודם של תלמידים עם מוגבלות או עם קשיים בריאותיים והתנהגותיים, הוא תנאי חיוני להבטחת הצלחתם בלימודים ובחברה ולשילובם בכל תחומי החיים השונים בעתיד. בפועל, המידה שבה מערכת החינוך המיוחד פועלת בנושא זה משתנה ממדינה למדינה ובין סוגי מוגבלויות. מחקרים בחנו באילו אופנים נקבעת זכאות לשירותי חינוך מיוחדים במדינות שונות בעולם ומהן רמות התפקוד הנדרשות לצורך קבלת הזכאות לשירותים אלו, אך הם לא התמקדו באוכלוסיות ייחודיות, כגון תלמידים עם קשיים נפשיים או רגשיים, או תלמידים החולים במחלה נדירה. כך, תמונת המצב על זכאותם של תלמידים אלו לשירותי חינוך מיוחדים לוקה בחסר. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל התבקש על ידי האגף לחינוך מיוחד במשרד החינוך להכין סקירה שתשפוך אור על סוגיות אלו.

מטרה ושאלות המחקר

מטרת הסקירה הייתה לבחון את מידת הזכאות של אוכלוסיות התלמידים שלהלן לשירותי חינוך מיוחדים בארצות הברית ובאירלנד: (1) תלמידים עם קשיים נפשיים; (2) תלמידים עם קשיים התנהגותיים-רגשיים; (3) תלמידים עם לקויות למידה; ו-(4) תלמידים החולים במחלות נדירות למיניהן (כגון תסמונות נוירולוגיות או מחלות כגון סרטן). בנוגע לארבע האוכלוסיות האלה נשאלו השאלות:

א. האם ארבע אוכלוסיות המחקר **זכאיות** לשירותי חינוך מיוחדים במדינות הנבחרות?

ב. מהם **הקריטריונים** לקביעת הזכאות לשירותי חינוך מיוחדים במדינות אלו?

ג. מהם **שירותי החינוך המיוחדים** הניתנים לתלמידים אלו?

שיטת המחקר

הסקירה נערכה בשני שלבים:

השלב הראשון: בחודשים אוגוסט-ספטמבר 2024 נערך חיפוש נרחב אחר מידע הנוגע לזכאות לשירותי חינוך מיוחדים בקרב ארבע אוכלוסיות התלמידים במגוון מקורות מידע מקוונים. כמו כן נערכו שיחות היועצות עם חמישה אנשי מקצוע בתחום החינוך המיוחד והכלת אוכלוסיות שונות בחינוך המיוחד. בסוף השלב הזה עלה כי אין מספיק מידע גלוי המספק תשובות מתאימות לשאלות המחקר והוחלט כי יש לעבור לאיסוף מידע באמצעות שיחות היועצות נוספות עם אנשי מקצוע ומומחים במדינות נבחרות.

השלב השני: בחודשים דצמבר 2024-ינואר 2025 בוצעו שיחות היועצות עם חמישה מומחים בתחום החינוך המיוחד: ארבעה מארצות הברית ואחד מאירלנד. המומחים הפנו את צוות המחקר לספרות ומידע רלוונטיים הנוגעים למדיניות כלפי תלמידים עם מוגבלות במדינותיהם, כולל ארבע אוכלוסיות המחקר.

ממצאים

מקורות המידע השונים סייעו לענות על שאלות המחקר, גם אם עבור חלק מהן המידע שנמצא מציג תמונה חלקית בלבד:

1. **שאלת המחקר הראשונה (זכאות):** הגם שבכל מדינה יש הגדרות שונות למהי מוגבלות, עולה כי בשתי המדינות, ארבע אוכלוסיות המחקר **זכאיות** לשירותי חינוך מיוחד.
 2. **שאלת המחקר השנייה (קריטריונים):** בשתי המדינות אין קריטריונים או הנחיות לקביעת זכאות לשירותי חינוך מיוחד וכל מקרה נבחן לגופו על ידי צוות 'תוכנית הלימודים האישית' (ה-IEP Individualized Education Program) בבית הספר לפי צורכי התלמיד.
 3. **שאלת המחקר השלישית (שירותים):** השירותים נקבעים בתוכנית הלימודים האישית של כל תלמיד (IEP) וכוללים סוגי תמיכה וטיפול שונים המשתנים לפי צורכי התלמיד ורמות התמיכה הנדרשות לו.
- נוסף על כך כדי לספק תמונת מצב על המדיניות הנוגעת לתלמידים עם מוגבלות בארצות הברית ובאירלנד, כולל על אודות ארבע אוכלוסיות המחקר, מסמך זה מרחיב בנושאים אלו:
- א. קהל היעד הזכאי לשירותי חינוך מיוחד על פי חוק
 - ב. שכיחות סוגי מוגבלויות ומסגרות חינוך בקרב תלמידי חינוך מיוחד
 - ג. קריטריונים לזכאות לשירותי חינוך מיוחד
 - ד. תהליך קביעת הזכאות לשירותי חינוך מיוחד
 - ה. סוגיות תקצוב
- ו. תפיסות על אודות הכלת תלמידים עם מוגבלות בחינוך הרגיל

בנוגע לסוגי מסגרות החינוך, בסקירה עלה כי בארצות הברית שני שלישים מן התלמידים עם מוגבלות לומדים בכיתה רגילה 80% או יותר משעות יום הלימודים, שיעור הנמצא במגמת עלייה קלה בעשור האחרון בהתאם למרכזיות התפיסה כי על תלמידים עם מוגבלות להיות משולבים ומוכלים כמה שיותר במערכת החינוך הרגיל ובכיתה הרגילה. באירלנד, 97% מן התלמידים הזקוקים לשירותי חינוך מיוחד מקבלים אותם במסגרת מערכת החינוך הרגיל, ללא צורך באבחון מוגבלות אלא לפי צורכי התלמיד ורמות התמיכה הנדרשות לו.

סיכום

מסקירה זו עולה כי ארבע אוכלוסיות המחקר זכאיות על פי חוק לשירותי חינוך מיוחד בארצות הברית ובאירלנד וכי אין רשימה של קריטריונים לקביעת זכאותם זו ושל השירותים שיקבלו, אלא כל מקרה נבחן לגופו על ידי צוות מקצועי בית ספרי לפי צורכי התלמיד ורמות התמיכה הנדרשות לו. כך, תוכנית הלימודים האישית נבנית לכל תלמיד בבית הספר, ובאחריות בית הספר לבצע מעקב שוטף אחר התקדמות התלמיד בלימודים, אחר מימוש יעדי הלימדה שנקבעו לו על ידי הצוות המקצועי ואחר הצורך בביצוע שינויים נדרשים בתוכנית. הסקירה גם הראתה כי בארצות הברית כמו גם באירלנד, מרבית התלמידים עם מוגבלות מקבלים שירותי חינוך מיוחד במסגרת מערכת החינוך הרגיל ובכיתה הרגילה.